

Het landschap bij Beauvais van François Boucher

door J. Q. VAN REGTEREN ALTENA

Dankzij een royale gift van het in 1958 mildelijk gestichte Jubileum-fonds van het Rijksmuseum kon voor het Rijksprentenkabinet op de veiling Schimmelpenninck van der Oye, tegelijk met die der nalatenschap Friedländer gehouden te Amsterdam, op 17 maart 1959 de landschapstekening van François Boucher¹ worden verworven (afb. 1), welke, blijkens het verloop der biedingen, tot van Amerika uit belangstelling had getrokken. Dit was verklaarbaar: zo veelvuldig figuurstudies en galante onderwerpen van Boucher's hand zijn aangeboden, zo zelden treft men zijn landschappen aan en zeker niet zo perfect geconserveerde als het hier te bespreken stuk. Beperkt men zich tot de techniek waarin het is uitgevoerd: zwart Siberisch krijt en wit pastel op blauw papier, dat hier nog niet, zoals dikwijls voorkomt, door de inwerking van het licht tot grijs is verkleurd, dan denkt men vooral aan het landschap der voormalige verzameling Koenigs (afb. 2), dat als gelijkwaardig is te beschouwen, en dat vóór de oorlog naar Nederland kwam, maar waarvan men het verblijf thans alleen achter het ijzeren gordijn kan zoeken². Noch het Louvre of de Ecole des Beaux-Arts te Parijs, noch het aan dix-huitième tekeningen toch zo overrijke museum te Besançon, en zelfs niet de, wel het meest befaamde, Boucher-portefeuille van graaf Tessin, die het museum in Stockholm bewaart, beschikken over een zo delicaat pastel-landschap als dit, wel over krijt-tekeningen of landschappen in inkt uitgevoerd. En toch openbaart zich in dit soort en in deze bij uitstek tedere techniek juist de smaak van de tekenaar op de meest eigenaardige wijze: dat wat hij zocht in zijn pastorales, in zijn mythologiserende verzinsels en in zijn schijnbaar schuldeloze naakten, het onbezorgde, het liefelijk-gave en het 'couleur-de-rose', vindt men er in een perfecte vorm in weer. Wars van enig dramatisch effect laat zijn romantisch gemoed ons liever deinen op een vreedzame droom, dan die te verstoren. Geen enkel te zwaar accent of te opflikkerend licht versplintert de sfeer van het dichterlijke landschap. Toch behoeft men waarlijk nog niet te opteren voor de salon-smaak van het Franse hof, om zulk een toch intieme tekening in al haar lyrische qualiteiten te beleven. Aan een door hout omgeven stilstaand water verrijst een vijftiende eeuwse stenen toren met een door klimplanten overgroeid leien tegeldak, waar een rustieke boerderij onder een glooiende rieten bedekking tegenaan staat: een meisje daalt voorzichtig van een brug af naar het water, waarin een ander haar goed wast; men verbeeldt zich het geplons in de zomerse stilte te horen. Licht glanst op de wolken boven een bosje in de verte. Simpele motieven, zou men zeggen, die aan onze Hollandse schilders herinneren. Boucher heeft deze dan ook

¹) Onder nr. 169. De maten zijn 23,5 × 35,8 cm. Het draagt in de benedenhoek rechts de signatuur *Boucher. f.* en werd, groter dan dit bulletin het veroorlooft, afgebeeld in de veilingcatalogus. ²) Voortreffelijk in facsimile gereproduceerd door de Prestel-Gesellschaft in: M. J. Friedländer, *Meisterzeichnungen aus der Sammlung Franz Koenigs*, Haarlem, *Französische Meister des XVIII Jahrhunderts*, bearbeitet von C. F. Foerster onder nr. 11.

Afb. 1. Fr. Boucher. Een nijver bij Beatais. Tekening in bet Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

gekend en thuis om zich heen verzameld ¹. Toch onderscheidt zich zijn stuk van de hunne: de steil opgaande bomen zijn bij hem zó als een afsluiting aan weerskanten geplaatst, dat men aan een gearrangeerd toneel denkt, en op gelijke wijze is de oever op de voorgrond tot een waar avant-plan geëffend. Zou dezelfde schilder zulke oplossingen ook niet juist hebben moeten vinden voor zijn decoratieve tapijten? Voor ons Prentenkabinet bestond er een bijzondere aanleiding voor de keuze van het sujet. Door de overdracht van dertien tekeningen van Boucher door de Rijksdienst voor Verspreide Kunstvoorwerpen, in 1947, bezit het een ongeëvenaard oeuvre van de Franse meester. Hierin komt ook een landschap voor: het wijdse gezicht op Tivoli door hem, nog jeugdig, in 1730, aan het einde van zijn verblijf te Rome, getekend (afb. 3). Dit is het oudste van zijn hand bekende voorbeeld van het gebruik van de doezelaar om zacht wit en zwart krijt op een getinte grond te 'verdrijven'. Alleen een Frans landschap ontbrak aan de unieke verzameling. Dat dit ons uit oud Nederlands bezit ² zou kunnen toevallen, was dan ook wel een meer dan gelukkig toeval, één, dat men niet mocht verwaarlozen. Wij zijn in staat het ontstaan van de tekening nader te volgen, door de nauwe betrekking waarin het onderwerp staat tot 'un Paysage aux Environs de Beauvais', dat in 1742 door Boucher werd ingezonden op de Parijse Salon ³, en waarnaar Philippe le Bas een prent etste (afb. 4). Boucher bekreunde zich blijkbaar niet om het behoud van de topografische exactheid, want hij bracht verschillen aan ten opzichte van zijn tekening, maar de eigenlijke elementen: de vijver met de toren en het er tegenaan leunende huis, de brug en het geboomte hebben de twee composities gemeen. En er bestaat bovendien nog een derde variant van hetzelfde motief: deze vertoont de toren zonder begroeiing en niet gekoppeld aan een rustieke aanbouw maar aan een kasteelvleugel, waarmee hij een begrijpelijk geheel vormt. Op de achtergrond verrijzen enige huizen en een kerktoren lijkt schuil te gaan achter het bosje aan de rechterzijde. Van de drie voorstellingen schijnt deze de meeste kans te hebben het ware aspect van de oorspronkelijke plek te benaderen. Van deze tekening bestaan twee exemplaren. Dat te München verraadt een gevoeliger toets (afb. 5). Of Boucher zelf dan wel een tijdgenoot ook het tweede (technisch een variant) uitvoerde, valt naar de afbeelding in de catalogus van de auctie Kneppelhout e.a., in 1920 ⁴, niet uit te maken. De signatuur ziet er echter vertrouwenwekkend uit. Dank zij de titel van de prent is het de auteurs, die zich met Boucher bezighielden, mogelijk geweest vast te stellen, dat zijn veelvuldig verblijf in Beauvais, zolang er, tussen 1734 en 1755, ontwerpen voor tapijten van zijn hand kwamen (in 1755 verplaatste zijn werkzaamheid in deze hem naar Parijs), hem in aanraking bracht met de landelijke omgeving, die hem inspireerde tot tekenen ⁵. Zulk een, nog tamelijk vroege, datering, stelt ons landschap, chronologisch gezien, op enige afstand na

¹) Onder de 367 tekeningen, welke met zijn uitgebreid overig kunstbezit na zijn dood van 18 februari tot 9 maart 1771 te Parijs werden geveild, bevonden zich landschappen van Jakob van Ruysdael en andere Hollanders en ook vele tekeningen, waaronder een serie Waterloo's opvalt. ²) De verzameling Schimmelpenninck stamde uit die der Steengrachts van Duivenvoorde en het Nederlandse, licht bruin gesausde opzetspapier wijst nog op 18e eeuwse oorsprong. De verzamelaarsmerken P B (monogram in sanguine) en W (met potlood) op deze montage zijn niet te identificeren. Zij herinneren aan Lugt, nr. 332 (P. Berthault ?) en 2594. ³) De uittreksels uit de catalogus van de Salon zijn opgenomen in E. et J. de Goncourt, *L'Art du dix-huitième Siècle*, deel I, 1880, p. 181 e.v. Dr. A. F. E. van Schendel signaleerde mij het oorspronkelijke schilderij, dat hij kort geleden in de Ermitage heeft gezien. ⁴) Op 24-25 januari, 1920, nr. 61 van de catalogus (met afb.). ⁵) Zo kwam in de veiling J. Lassalle, Parijs, 16-19 december 1901 (de catalogus berust o.a. in het Rijksbureau v. K.h. Doc., 's-Gravenhage), onder nr. 1 voor: 'Le Moulin (Environs de Beauvais)', een doek, dat het jaartal 1743 draagt. Kennelijk zijn hierop motieven te vinden, welke eveneens op het door Le Bas geëtsste stuk voorkomen, waaruit duidelijk blijkt, dat de schilder uit zijn verbeelding een voorstelling opbouwde, waarin aan de werkelijkheid ontleende details waren opgenomen.

Afb. 2. Fr. Boucher. Landschap.
Tekening, voorheen in de verzameling
F. Koenigs, Haarlem.

Afb. 4. Fr. Boucher. 'Un moulin
aux Environs de Beauvais'. Schilderij
in de Ermitage, Leningrad.

Afb. 5. Fr. Boucher. Landschap
bij Beauvais. Tekening in het
Prentenkabinet, München.

Afb. 3. Fr. Boucher. Tivoli. Tekening van 1730 in het Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

dat van Watteau en ruim vóór het debuut van Hubert Robert en Fragonard, die met het hunne de tweede helft van de eeuw zouden beheersen.

Op de Salon van 1742 vond men tevens: '*Un autre, esquisse de paysage en largeur de trois pieds sur deux de haut, représentant le Hameau de Issé, destiné à être exécuté en grand pour l'Opéra*'¹. Reeds op de eerste Salon van 1737 kwamen 'divers sujets champêtres' voor. Dit konden nog pastorales zijn, waarin de figuren de voornaamste plaats innamen, maar in 1740 vindt men beschreven: '*Un autre, un paysage où l'on voit un moulin*'. Door deze inzending was aan zijn landschap-schilderen definitief bekendheid gegeven. In 1742 was het zeker reeds op zijn hoogtepunt. Voor Boucher gold dit trouwens in het algemeen, want op 15 april berichtte het Cabinet van Orry hem, dat met goedvinden van de Koning hem het jaargeld van 400 livres was toegevalen, opengekomen door de dood van Pierre Denis Martin². Men kan zich voorstellen, dat de ogenblikken, door de toen algemeen gevierde schilder aan de stille vijver bij Beauvais met tekenen doorgebracht, tot de beste van deze jaren behoord hebben.

¹) Vermoedelijk het stuk, dat thans in het museum te Amiens berust. Vgl. cat. 'Het Fransche Landschap', tent. te Amsterdam, 1951, nr. 3. ²) A. Michel, F. Boucher, Parijs, 1886, p. 54.